

# Комунікація від нуля. Есеї для Мані

## Про книгу

Ця книжка — про комунікацію, але цілком із незвичного ракурсу. Порівнюючи спілкування дорослих і дітей (на прикладі своєї доні), авторка робить несподівані відкриття. Зокрема про те, що ми, дорослі, втрачаємо наше дитяче вміння комунікувати по-справжньому: на рівні слів, мовчання, співопису, обіймів, цілунків, запахів тощо. А ще втрачаємо свіжий погляд на себе, на світ і на речі у ньому.

Це книжка про відновлення комунікації від нуля, підкріплена цікавими історіями і прикладами відомих спікерів, авторськими знахідками й помилками, а також жартами, грою слів і уяви. Для усіх, хто бажає переосмислити свою комунікацію і повернути втрачене.

Марія Титаренко

КОМУНІКАЦІЯ ВІД НУЛЯ

Есеї Для Мані



видавництво  
СТАРОГО ЛЕВА

# ПЕРЕДМОВА. ВІДМОТАТИ ПЛІВКИ

Ця книжка — спроба віднайти втрачену комунікацію. Втрачену через нові технології і комунікації, як не парадоксально! Через нові темпоритми життя. Але й через те, що ми перестаємо всередині бути дітьми. Бо саме діти — місточок до цього забутого спілкування, комунікації від нуля.

А це спілкування відтінками, півтонами, дотиками, запахами, смаками, обіймами, цілунками, сміхом, співописом, примітивним письмом, мовчанням, парадоксами, казками, малюнками, помилками, щирістю, вдячністю, мріями, а передовсім — довірою і любов'ю. Серцем. Ми, дорослі, з різних причин втрачаємо цю вроджену здатність. Ми рухаємось лише в один бік і не вміємо (забуваємо?) відмотувати свої плівки.

Моєю вчителькою і натхненницею у цій для мене новій науці стала доня Маня. Ось уже чотири роки, відколи вона народилася, Маня відкриває мені багатство і глибину такого спілкування. Відмотує мої плівки назад. І я з дитячим подивом й азартом переосмислюю і перекроюю усе те, що викладала, практикувала та досліджувала протягом кільканадцяти років як лекторка, журналістка й медіадослідниця.

Тому у книзі так багато Мані й наших із нею експериментів, чудасій, діалогів, щоденних еврик і неологізмів, ба навіть помилок

і ляпів. А ще чимало досвідів з іншими надійними вчителями, які завжди поряд, — моїми студентами. Тут є різні приклади з наших практичних занять, дискусій і моєї лектури.

Тож у книжці можна натрапити на несподівані комунікаційні «ходи» від Папи Римського Івана Павла II, а також його радника й редактора радіо «Ватикан» Шона Патріка Лаветта; популярного дитячого телеведучого Фреда Роджерса й найуспішнішого *TED*-промовця сера Кена Робінсона; головного лікаря США американця українського походження Бориса Лушняка і шведського педагога Класа Тура; Стіва Джоббса й Мартіна Лютера Кінга, а також низки інших ораторів, лекторів, послів, журналістів, звукорежисерів, співаків, письменників, художників, моїх талановитих студентів, простих мам на дитячих майданчиках і найголовніше — моєї Мані.

Перший есей про Маню і міркування про її майбутнє у цифрову добу я написала на конкурс від американського журналу «Fountain» 2014 року і... несподівано перемогла. Він вийшов двома мовами і називався «Століття моєї Мані, або Ефект «Метлика»» (цей есей — камертон усієї книги). Тоді й з'явився задум написати книжку. Проте задум ще довго визрівав, аж доки 2018 року мені не випала нагода потрапити в літературну резиденцію із проектом книги — там і розпочалося писання. Щоденне, ретельне, натхненне й дуже важливе для мене.

Я би хотіла, щоб ця книжка читалася легко. Я намагалася писати її доступно, наче для своєї Мані, коли вона виросте. І для інших Мань, Матвіїв, Христин і Сашків, які вже виростили, але не перестали бути дітьми і прагнуть щирого спілкування. Я хочу, щоб ця книжка була справжньою, промовистою і зачіпала за живе. І щоб іноді — аж до дрижаків. Або до сміху. Хочу, щоб читач зростав, усміхався,

обурювався, замислювався, дивувався, надихався. Неодмінно надихався — бо це найперше, для чого я пишу.

Утім тут є і складніші ключики до комунікацій для тих, хто хотів би рушити далі, як-от автокомунікація, латеральне мислення, тактильна комунікація, звукопис, сенсительність, мультиперспективізм, проксеміка, кінесика, медіаландшафт, *Homo Videns* і *Legens*, кетман, сродна праця, зона (дис)комфорту, айсбрейкери тощо. Я би хотіла, щоб ця книжка мала пізнавальний ефект. Але упізнавальний — насамперед: щоб читач впізнавав у книзі себе чи свою дитину, а чи колишню дитину в собі. І читав усміхнено й радісно, віднаходячи власні плівки та відмотуючи їх до початку.

Хочу, щоб книга сповнювала любов'ю й обнадіювала. Щоб була як дежавю, адже у ній написані відомі і прості речі, про які ми забули. Маю надію, що з нами захочуть пройти цей шлях «від нуля» й інші, спрагли правдивої комунікації. Тому радо, зворушено й майже за руку (як дитина) запрошуюю зі мною і Манею спробувати відкрити свою комунікацію назад, до нуля. І від цієї нової-старої точки відліку почати знову здивовано і по-дитячому пізнавати світ і себе в ньому. Кожен — до своєї плюс-мінус безконечності.

# СТОЛІТТЯ МОЄЇ МАНІ, АБО ЕФЕКТ «МЕТЛИКА»

## За бортом століття

Замислююся, як історія запише ХХІ століття? Як завжди, плутано і з помилками. У якійсь із країн — під диктування диктатора. В іншій — ніяк, бо там не вміють писати. Ще десь — мовою смайлів. Або фейків. Або лайків. Або нескінченним гіпертекстом, у лабіринтах якого ХХІ століття розсиплеться на тисячу двісті місяців, або 36 із половиною тисяч днів. Але це буде нічیه століття. Нічия історія. Безлика. Байдужа. Безстороння. Зафіксована у фактах, фотофактах і чиїхось цитатах. У нових рекламних роликах. У нових мапах на нових джипісах. У нових вікіпедійних статтях. Нових політичних договорах. Нових поминальних днях чергових жертв терактів. Нашпигована сотнями імен нових нобелівців, пулітцерів, футболістів і ютуб-зірок.

Це буде загальна історія, а отже, нічия. Століття, яке промине повз нас. Як велетенський лайнер повз людину за облавком. Я хочу побачити ХХІ століття не збоку. І не з хвиль за бортом. Хочу його пропустити крізь нас. Я цього вже зробити не встигну. Утім встигне моя доня. Тож це буде її століття. Століття моєї Мані.

## Точка перетину

Маня народилась у 2014-му. Отож вона вже прогавила 14 років цього століття. Але це нічого, часто літературні чи політичні століття не збігаються з календарними. Сподіваюся, Маня успадкувала по лінії мого чоловіка гени довголіття і житиме як мінімум ще 90 років, як і її прабабуся Іванка. Їй 91, її оперативна пам'ять відмовляє, але прабабуся ще може так-сяк реконструювати у спогадах своє пережите століття. Я дивлюся на прабабусю і мою дитину в неї на колінах. Ось ненадовго перетнулися два століття — минуле і майбутнє. Прабабуся за декілька хвилин *вже* не пам'ятатиме Мані. Маня *ще* не пам'ятатиме бабусі у свій рочок. Часовий перетин — нульовий меридіан, від якого кожен рухатиметься у протилежний бік.



## Тач-сучасність

Маня прийшла у цей світ без епідуральної анестезії. Хоча могла і з. Це би значно полегшило пологи. Отже, прийдешнє століття — це століття полегш у всьому: від пологів до замовлення піци — лише порух пальцем. Один дотик до тач-скрину і — смачного! Дотик — і ти придбав автівку. Ще дотик — і ти зафрендив президента. Розлучився з дружиною. Хакнув банк. Дотик — і ти вийшов із гри. Отакий фокус-покус. Століття тач-всемогутності.

Моя однорічна Маня вже розуміє цей фокус і вміє витягувати з планшета мультик чи гру, наче зайця з капелюха. Яюсь вона побачила метелика за вікном. Мерщій тицьнула пальчиком на скло, щоб його перетягнути вбік. Але він не перетягнувся. Ще раз. Нічого. Розчаровано вона подивилася на мене. Фокус-покус на відбувся.

Здається, попереду століття розчарувань у справжньому, бо віртуальне видається досконалішим і кращим. Зрозумілішим, звичнішим і простішим у використанні. Тач-сучасність. Я не хочу, щоб Маня ставала полонянкою плоских зображень. Не хочу, щоб вона обирала фокуси. Хочу, щоб натомість вона фокусувалася на справжньому. Хочу, щоб біля неї пурхали справжні, живі метелики. І сідали їй на простягнутий із захопленням пальчик.

## Століття *GOD*жетів

Коли Маня спить, її надійно пильнує відеоняня. Мій незамінний техноциклоп. Каже мені, коли мала рухається, плаче, вимірює вологість і температуру в кімнаті. Няня-циклоп прекрасно бачить у темряві, але ще не може поколисати малої. Мій смартфон і планшет нерозлучні з нянею: вони забезпечують мене безвідмовним відеомоніторингом. Тож Маня зусібіч оточена невсипущими гаджетами. Її століття — вкрай загадже(това)не. У цьому столітті загубити паспорта — менш болісно, аніж загубити смартфона. Адже для паспорта треба відновити лише кілька фактів, а втративши телефон, ти губиш невідновлювальний шмат пережитого, включно із контактами, нотатками й архівом світлин.

Смартфон — найкраща іграшка для моєї Мані. Справжній, не іграшковий. Її не обдуриш. Вона ще не усвідомлює, але вже відчуває, що він під'єднує її до всього світу і до всіх іграшок. Кубики, пірамідки і ляльки Барбі вона рішуче закинула в манеж минулого. Наступне століття — це століття гаджет-дітей, для яких гаджети рівнозначні *GOD*жетам (*God* — з англ. Бог). Як, у принципі, і для нас, за*GOD*жетованих дорослих.

## Століття секонд-скрин

Коли я годую малу, вона дивиться ютуб-ролики з планшета. Я із кашкою в руках і наш кіт Піксель поруч — ми стаємо для неї секонд-скрином. Світ XXI століття — це секонд-скрин. Ти активний у соцмережах — отже, ти живий. Ти живий, але неприсутній у мережі, — отже, ти не існуєш. Це століття цифрових тіней, що їх відкидають їхні власники, сидячи біля моніторів. Це століття аватарів, які важливіші за їхніх власників. Адже вони мобільніші. Красивіші. Сильніші. Досконаліші. А ти — ні. Вони — «живіші» за тебе. Створені за твоєю покращеною подобою. Один клік мишки, і ти — Творець. Наші големи XXI століття.

Моя сестра — Манина хрещена. Між нами — Атлантика, але вона з Манею спілкується скайпом. Спочатку мала зазирала за планшет у пошуках хрещеної. І дуже дивувалася, бо її там ані разу не знаходила. «Нема?» — розгублено знизувала вона плечима. Коли вони прощаються, то Маня наставляє їй свого лобика на цілунок, як звикла наставляти мені, таткові чи бабусі. Вона ще не розуміє, що між нею і хрещеною — плаский екран, 4509 миль і 7 годин різниці. Я ж не розумію, як ми раніше жили без скайпу.

Цікаво, як зреагує Маня, коли побачить свою хрещену вперше наживо. Не із планшетного задзеркалля. Не пласку. Не зменшену в кілька разів. Для Мані її хрещена на екрані тут, у Львові, реальніша за неї справжню, там, у Торонто. Тут скрин планшета нам компенсовує нестачу реальності і пропонує нову. Технічно перенесену через Атлантику. Синхронну. Кольорову. Мобільну. Компактну і зручну для маніпуляцій. Адже Маня може залюбки вимкнути хрещену й увімкнути улюблений мультик.

## Століття техновтоми

І все-таки, я припускаю, що колись люди втомляться від технологій. Ймовірно, ХХІ століття буде століттям техновтоми. Тоді Маня відімкнеться від скайпу і дивитиметься у небо. Поїде за сяюче місто, щоби побачити сяйво зірок на нічному овиді. Не таке яскраве. Не таке наближене. Але справжнє. І без жодних вимикачів, залежності від струму і покриття. Припускаю, що у ХХІ столітті найбільшою атракцією стане анти-ІТ-туризм, коли люди виїжджатимуть туди, де нема жодного кабелю і вай-фаю. Надіюся, що Маня пакуватиме наплічника і їхатиме до найвіддаленіших куточків Карпат. Там вона босоніж ходитиме по споришах. Питиме воду з джерел. І свіже парне молоко. Її абонент буде поза зоною досяжності. І я, як і кожна турботлива мама, через це страшенно переживатиму.

Можливо, це також буде втома від технообману. Від порожніх акаунтів. Від мільйона фб-друзів, серед яких обмаль справжніх. Від мільйона лайків, серед яких обмаль щирих. Від лавини меседжів, серед яких обмаль цінних. Від любові без обіймів. Від наступних староків самотності — у мережі чи поза нею. Століття втоми від спаму. Тролінгу. Верифікації даних. Викриття фейків. Надміру бекапів. І навіть від швидкості трафіку. Мані в її столітті доведеться давати з цим раду. Вміти обирати. Я мрію, щоби вона надавала перевагу яблуку, а не *Apple*. Слову, а не *Word*. Вікну, а не *Window*. А також іконам, а не іконкам.

## Вік хімічних речовин

Від народження Маня потерпає від алергій. Її тендітна шкіра реагує червоними плямками на підгузки, на воду, харчі. Хоча купую для неї все найкраще. Більшість моїх друзів має подібну проблему. Мої батьки кажуть, що за їхньої молодості такого не було. Можливо, у їхньому столітті вони були здоровіші. Принаймні до Чорнобиля. Двадцять перше століття перенасичене хімією, тому стільки алергій, алергенів і гіпоалергенної продукції. Це століття хліба, який не черствіє. Молока, яке не скисає. Полуниці, яка не псується. Яблук без хробаків. Кавуна без кісточок. Життя без смаку. Коли ми відпочивали біля моря, то Маню купали в морі лише зранку. Бо ввечері після купання мала покривалася плямами. Спочатку я не розуміла чому. А потім здогадалася: вечірнє море перетворювалося на бовтанку із сонцезахисних кремів, лосьйонів, спреїв, олійок та емульсій для засмаги. Ми купали Маню не в солоній чорноморській воді, а в хімічному реактиві. Тож століття моєї Мані — це і є вечірнє прибережне море, у якому бракує справжнього моря.

## *Homo Selfie*

Я не довіряю цьому століттю, бо воно вкрай самозакохане. Чи якесь із попередніх таким було? Якщо й було, то не так масово. Не так безпідставно. Не так абсурдно. Цікаво, якому сторіччю належить *Me-Me-Generation*? Його голова й тулуб із простягнутими руками — ще в кадрі ХХ. А от вже селфі-стик із його рук вилазить у кадр ХХІ століття. Наступний кадр переходить у полотно Пітера Брейгеля Старшого «Сліпий веде сліпого», тільки на кінцях їхніх стиків — смартфони. Найоригінальніше селфі має бути в того, хто вже падає до прірви. Він, напевне, ще встигне запостити це селфі на інстаграм чи фейсбук і навіть вловити десяток-два лайків.

Хочу вирізати цей кадр із плівки ХХІ сторіччя. Хочу домалювати у фотошопі сліпцям очі, щоб вони узріли пастку й розвернулися назад. Але інерція внутрішньої сліпоти та самозасліплення — невиліковна. Вона тягне їх далі у прірву. Гомо селфі не має очей, щоб бачити перед собою. Його очі розвернуті лише на нього самого і не бачать прірви перед носом.

Моя Маня нині перебуває на стадії дзеркала. *Стадія селфі* в неї ще попереду. Сподіваюся, Маня не захворіє на селфіманію. І зачаровано дивитиметься поперед себе та довкруг. Своє відображення, натомість, шукатиме в очах коханого, або бавитиметься цим відображенням на плесі гірського озера, зазираючи у воду з рибальського човна. У руках вона триматиме не селфі-стик, а просту вудочку, а на наживку яку клюватиме карась або, якщо пощастить, дзеркальний короп.

## *To go, or not to go?*

Задумуюся, яким буде покоління моєї Мані. Можливо, це буде покоління затворників. Адже буде можливо прожити все життя, не виходячи зі своєї комірки. Здобути освіту через інтернет. Працювати дистанційно. Перетворити свою домівку на офіс. На музей. На бібліотеку. Кіно. Ресторан. Нікуди не виходити. І нікуди не спізнюватися. Не губити ключів. Не забувати парасолі, коли дощ. Не тиснутися в метро в годину пік. Не стояти годинами в заторі. Не нервуватися через це. Не застрягати в ліфті. Не бути обкраденим на вулиці. Не чекати на таксі. Не прасувати одягу. Не ламати підборів. Не бути пасивним курцем. Не бути людиною-на-ходу, а отже, чи залишатись людиною взагалі? Що станеться із бджолами, які перестануть вилітати із вуликів, щоби збирати мед? Припускаю, що найгірше — атрофуються крила.

Я не хочу, щоб у моєї Мані зникли крила. Вірю, що саме вони роблять нас людьми. Не хочу, щоб вона була заручницею своєї комірки. Хочу, щоб вона забувала парасольку в дощ. Губила ключі. Кудись спізнювалася. Брала каву-*to-go*. Прасувала одяг. Ламала підбори. А ще їздила верхи на конях. Літала на повітряній кулі. Тримала за руку коханого. І сперечалася з ним, розглядаючи нічне небо, яке зі сузір'їв найбільше відповідає своїй чудернацькій назві.

## Ефект «Метлика»

Хочу вірити, що Манине століття буде століттям любові, яка веде до розуміння. Століттям знань, які ведуть до мудрості. Століттям віри, яка веде до надії. Які б винаходи його не характеризували, які б катаклізми, війни, рекламні ролики й нові джипіес-мапи не виникали, душа століття залежить від нас самих.

Коли Маня вдруге побачила метелика за вікном, вона покинула планшет із мультиком і підбігла до вікна, радісно вигукуючи до мене: «Метлик-Метлик!» (Цілого слова «метелик» їй ще годі промовити.) *Метлик* ворухив на сонці філігранними золотими в чорні прожилки крильцями. Маня вже не поривалася пересунути його вбік, як на планшеті, — вона зачаровано дивилась на нього з нашої комірки на п'ятому поверсі. Я хочу, щоб цей метелик застиг у її пам'яті, наче у бурштині, на все її життя. Щоб пам'ять цієї емоції була нескінченно потенційною і завжди кликала її від неживого до живого. І щоб ефект *метлика* від цієї миті і протягом всього Маниного століття вибудовував ланцюжок лише позитивних подій.

Наша 91-річна прабабуся Іванка не впускає до своєї пам'яті ХХІ століття — вона вперто хоче доживати у своєму, попередньому. Мані стає вже нецікаво на її колінах. Вона обережно з них сповзає, каже прабабусі «Па-па» і біжить до мене. Хапає мене за руку й тягне за собою. Тягне у своє, ХХІ століття.



# ЯК СПІВАЄ ЧАЙНИК

Ви чули колись, як закипає чайник? Авжеж, чули! Та чи слухали? Отак, щоб цільово, свідомо записуючи звуки від зростаючого шепотіння й ш-ш-ш-шипіння, яке прискорено переходить у хрип-п-п-п-п, по тому булькання-й-белькотіння і аж до промовистого «клацццц» із повільним видиханням втомленої від натуги води. (Звісно, це може бути цілком інший звукопис, адже кожен чує по-своєму.)

Цю вправу я часто даю своїм студентам на парах із креативного письма й репортажистики: описати, як закипає-співає чайник, упіймати його мелодію, почути симфонію чи какофонію закипання, написати партитуру його короткого крещендо. Зрештою, ретранслювати все це через свою внутрішню ефем-станцію, свою неповторну акустику на-гора. Люблю цей експеримент. Він вчить слухати-дослухатися, а передовсім — чути. Бо ж можна слухати, але так нічого й не почути. Він також загострює-виточує слухову увагу та пам'ять до світу навколо, світу, сповненого найрізноманітнішими звуками. До одних ми звикаємо і їх не чуємо, від інших абстрагуємося, ще одні просто «надіваємо» собі на вуха, часто відрізаючи себе від багатоголосся реальності.

Моя трирічна Маня любить щільно прикладати долоні до вух, а відтак рвучко їх забирати — і так кілька разів поспіль. Це приносить їй шалену насолоду (як і всім дітям), бо вона чує-слухає, як до неї промовляє світ і, щобільше, — вона може його чути і не чути, чути і не чути, чути і не чути, коли захоче. Коли ми повертаємося з садочка, то

часто зупиняємось і почергово говоримо, що чуємо цієї миті. Це може тривати вічно! Бо цих звукових доріжок не злічити! І ми пробуємо їх злущувати, наче цибулиння, шар за шаром, і ніколи не дістаємося до абсолютної тиші. «Мамо, а де є музика у пташки?» — якось запитала вона мене, як завжди, вмент висуваючи по-дитячому логічний здогад: «У дзьобику?» Одна з моїх улюблених американських поеток Емілі Діккінсон, відповідаючи на подібне запитання «Де заховано музику в жайворонка», так зіронізувала до «Томів невірних»: «Розріжте жайворонка, там заховано музику!» Тож на парах ми пробуємо «розрізати чайника».

Якщо у професійному звукозаписі якоїсь розмови прибрати всі шуми, окрім записаних голосів, наше вухо це одразу помітить, і голоси звучатимуть неприродно. Бо ми звикаємо жити в цьому інтершумі, а його відсутність чи, скажімо, наше перебування у звукоізолюваній радіостудії, нас дивує і насторожує. До речі, є цікавий парадокс роботи звукорежисерів: вони докладають масу зусиль, наповнюючи фільми звуками (десятками звукодоріжок!), часто відтвореними неприродно в штучних умовах, — і що майстерніше вони це роблять, то непомітнішими всі ці штучно накладені звуки є для нашого сприйняття. Якось канадський звукорежисер українського походження Орест Сушко сказав: «Ми — невидимки, ми докладаємо шалених зусиль, аби залишитись максимально непомітними».

У вправі з чайником ми також вчимося фіксувати звук. Найпростіше це зробити за допомогою звукопису, приміром: ш-ш-ш-ш (так передаємо протяжність), ш-ш-Ш-Ш (протяжність із наростанням). Майстром звукопису в репортажистиці є американський автор нон-фікшнів Том Вулф — довжелезний звукопис він навіть міг дати в заголовок своїх текстів, як-от звукописну імітацію того, як

спортивне авто рушає з місця під час перегонів. І йому це таки добре вдалося!

Коли моя мала тільки народилась, я мусила навчитися розрізняти відтінки її плачу, адже сама вона не могла сказати, чи вона голодна, чи втомлена, а чи мокра. Це мене навчило чути напівтони — бемолі і діези її настрою. Коли вона виростала, її плач теж змінювався: спочатку вона плакала так: «мее-е-е», а потім так: «лллаааа-аа». Пізніше ми з донею вчилися того, як кажуть тваринки, пташки, дощик, вітер — адже це така важлива (ви)мова довколишнього світу.

Одного разу ми з Манею гуляли на майданчику, і вона окупувала скрипучу гойдалку. Трохи погойдавшись, вона мене запитала: «Мамо, а ти чуєш, як каже гойдалка? Трава-трава, ву-у-у-у-улиця! Трава-трава, ву-у-у-у-улиця!» І справді, якщо уважно дослухатися, гойдалка вискрипувала саме ці слова.

Прикметно, що звукопис є різним не лише для кожного вуха, а й для різних культур. До прикладу, якщо українська свиня «хро-хрокає», пес «гав-гавкає», а у двері ми «стук-стукаємо», то, скажімо, американська свинка «оінк-оінкає», песик «вуф-вуфає», а у двері там «нок-нокають». А от жаб'ячий хор в одній із римських комедій видавав отаку звукову еквілібристику: «Кре-ке-кекс-коекс-коекс». І це природно — адже кожна мова має своє вуха і свої вуста (іншими словами — фонетику й лексику).

Тому я не сміла б називати якісь мови наймелодійнішими. За якими критеріями судити? Для якого вуха вони наймелодійніші? І чи може взагалі існувати якась єдина універсальна акустична шкала? Звісно, мало кому приємний звук тертя нігтів по шкільній дошці, і багато хто насолоджується потріскуванням вогню чи рипінням снігу під ногами. Але все-таки наше слухання і звукофільтри різняться. Коли

я у Львові вперше почула симфонії радянського композитора Альфреда Шнітке у виконанні піаністки Ізумі Гото, то розгубилась. Я не могла викласти з усіх тих звуків нічого, окрім сум'яття, неприйняття і навіть обурення. Згодом я зрозуміла, що це і була музика сум'яття, неприйняття й обурення. Це була симфонія емоцій.

Також пам'ятаю, як довго я не могла зрозуміти джазу. «Ти просто ще до нього не доросла», — сказав мені на це львівський музикант і композитор Юрій Шаріфов, і я терпляче чекала коли доросту. Бо це музика, яка руйнує рамки, збивається з ритмів (а мене — спантеличує), навмисне провокує, то розбиваючись на розмаїті соло, то потім знову зростаючись в одне ціле.

На парах я також пропоную студентам записати акустичний портрет якогось місця. Так, щоб ми могли прослухати і вгадати його. Складне завдання. Бо ми не звикли «бачити» вухами. Легко вгадати вокзал за оголошенням потягів або кав'ярню за брязкотом посуду, гамором і шумом кавових апаратів. Але нелегко розпізнати місця, звукова палітра яких для нас є незвичною. Кілька років тому одна наша студентка в магістерській роботі зробила акустичну мапу свого міста. Клікаючи на якийсь об'єкт мапи, можна було почути його. Приміром, як бамкають дзвони міського храму, як б'є годинник на ратуші, як гуде міська площа й риплять, розвертаючись, трамваї. Звукове тло, яке перетворюється на соло.

Я досі доростаю до джазу і до А. Шнітке. Я вкотре вмикаю чайника на парі під щирий подив студентів і насолоджуюсь їхніми такими різними партитурами води, яка закипає. Я навіть іноді чую, як пес вуфкає, а жаби наспівують свій іще давньоримський «кре-ке-ке-кекс». Ми разом із малою перебиваємо звукодоріжку світу, сміючись і затуляючи вуха долонями одна одній посеред гамірної вулиці,

міркуємо, де ж заховано музику у пташки, розкодовуємо спів іржавої гойдалки та слухаємо море у великих адриатичних мушлях. Бо світ — ще той звукорежисер: його звукові доріжки воістину незвідані й геніально непомітні, головне — на них вийти.

# ЧАРІВНІ МАНІВЦІ ДУМОК

«Мамо-мамо! Дивися — впала зима!» — так мене колись прокинула моя трирічна Маня, коли з вікна побачила перший сніг. Достеменно! Так і не інак: зима не настає — вона падає! Дитяча логіка вкрай точна і прицільна. Сніг тієї зими для Мані був «високим». А коли навесні попротикалися з-під снігу підсніжники, Маня їх охрестила «білясніжниками». Адже і справді, вони були не під снігом, а біля снігу. А снігові намети їй були не глибокими, а високими, як висока вода під час повеней.

Усі ці Манині словотвори усміхають, але й змушують замислитися. Я намагаюсь її не виправляти, бо то її чудернацька і прекрасна абетка, що віддзеркалює Манине унікальне й точне світосприйняття. Це оті приватні абетки кожної дитини, які дивують, розважають, а потім поступово забуваються і виполюються нормативними абетками і «правильними» словами. Маю таку ідею: написати дитячу незабетку із тих слів-словенят (не хочу їх називати незугарно «покручами»), написати, щоб не забути, тому «незабетка». Ті унікальні «абабагаламаги», коли діти є їхніми творцями, а не читачами. І я вже понавизбирувала від своєї Мані та інших діток (а радше від їхніх уважних батьків) кілька десятків таких словенят, як-от «їсторан», «кінопланетяни», «бібіка», «шмаркестр», «гамазин», «пластилін» та інші. Це колекціонування заслуговує на окрему назву, на зразок філателії, тільки з тією різницею, що збиратимуть не марки, а маркери дитячого світосприйняття.

Ця дитяча логіка за своєю природою засадничо, тобто ненавмисно, парадоксальна, адже парадокс — відхід від норми, бо норми ще дитина не засвоїла. Нам, дорослим, повернутися в цей дитячий парадокс складно: бо ми знаємо норму і звикли до неї, тож будь-який цільовий відхід від неї уже є штучним і таки вимагає (над)зусиль. Утім креативні люди вміють і люблять парадоксально мислити, ба більше, існують різні техніки й методи тренування такого нестандартного мислення (як кажуть американці, мислення *out of the box*). І вміння це нині надзвичайно затребуване — воно відкриває нові шляхи вирішення проблем і завдань, нові підходи, властиво, продукує інновації.

Відомий британсько-мальтійський антрополог Едвард де Боно окреслив таке мислення «латеральним» (*lateral* — з англ. бічний), написав про це книгу й успішно впровадив новий термін в Оксфордський словник. Моя дитина воістину прекрасний латеральний мислитель, і я маю чудову нагоду в неї повчитись цього вміння, як, зрештою, і в Екзюперового Маленького принца, і в Кероллової Аліси, і в Ліндгренового Малюка, і в багатьох інших діток, майстерно вхоплених «на олівець» дорослими, які не забули, що вони теж колись були дітьми. А радше вони не забули дітей у собі й дітей біля себе.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

**ridmi**  
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

**КУПИТИ**